

Нормативність як ознака джерел фінансового права

Стаття присвячена дослідженню сутності такої ознаки джерел фінансового права як нормативність. Автором вказується що зміст нормативності полягає у спрямованості на регулювання певного виду фінансових відносин, встановленні загальнообов'язкового порядку та відповідних заходів у сфері публічної фінансової діяльності. З огляду на це доводиться, що правові акти, у яких конкретно вказаний адресат, що розраховані на одиничне застосування і втрачають дію після їх реалізації, втрачають здатність бути джерелами фінансового права.

Ключові слова: джерела фінансового права, ознаки джерел фінансового права, нормативність.

Статья посвящена исследованию сущности такого признака источников финансового права как нормативность. Автором указывается, что содержание нормативности заключается в направленности на регулирование определенного вида финансовых отношений, установлении общеобязательного порядка и соответствующих мер сфере публичной финансовой деятельности. Учитывая это аргументируется, что правовые акты, в которых конкретно указан адресат, которые рассчитаны на единичное применение и утрачивают силу после их реализации, не могут быть источниками финансового права.

Ключевые слова: источники финансового права, признаки источников финансового права, нормативность.

The article investigates the nature of such a feature of Financial Law sources as normativity. The author states that content of normativity consists of focusing on regulation of certain types of financial relations, establishing general compulsory procedure and appropriate measures in the field of public finance activities. Taking the latter into account, it is proved that the acts with a specifically indicated addressee designed for single use and becoming ineffective after implementation can not be sources of Financial Law.

Key words: sources of Financial Law, features of Financial Law sources, normativity.

Постановка проблеми. Докорінні зміни, що нині відбуваються в державі, зумовлюють формування принципово нових засад правового регулювання у сфері фінансової діяльності держави та органів місцевого самоврядування. Названі фактори у сукупності з розвитком та удосконаленням ринкових відносин зумовлюють бурхливий розвиток нормативно-правових актів, у тому числі й тих, що регулюють публічну фінансову діяльність. У цьому контексті на порядку денному постає питання стосовно того, якими властивостями має володіти правовий акт, щоб бути джерелом фінансового права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам, пов'язаним із визначенням ознак джерел фінансового права і їх поглибленою характеристикою, було приділено значну увагу вченими-фінансистами,

серед них: Л.К. Воронова, М.П. Кучерявенко, С.Г. Олейнікова, О.П. Орлюк, С.Г. Пепеляєв, Г.П. Толстоу'ятенко, О. А. Фоміна, Н. І. Чужикова та ін.

Невирішені раніше проблеми. Незважаючи на приділену увагу даному питанню в наукових працях, дослідження такої ознаки джерел фінансового права як нормативність на сьогодні є достатньо поверхневим.

Мета. Метою статті є з'ясування змісту нормативності як ознаки джерел фінансового права.

Виклад основного матеріалу. Аналіз фінансово-правової літератури переконує у тому, що вчені, характеризуючи джерела фінансового права, не акцентують увагу на тих властивостях, якими мають володіти певні правові акти, щоб їх віднести саме до джерел

фінансового права. Навіть у дисертаційному дослідженні, безпосередньо присвяченому вивченню джерел фінансового права, що проведено Н. І. Чужиковою, цей аспект не розглядається [11]. У той же час, певні позитивні зрушення мають місце при розгляді інституційних різновидів джерел фінансового права. Так, М. П. Кучерявенко називає такі характеристики джерел податкового права: юридична форма, спосіб вираження податково-правових норм; загальнообов'язковість; загальновідомість. Окрім того, вчений робить наголос на таких їх особливостях, як: встановлення певних правил поведінки, що виключають індивідуалізацію по відношенню до окремого суб'єкта; видання компетентним органом (в основному органами державної влади); чітка відповідність матеріальної і процесуальної сторони функціонування податкового механізму [4, с. 526]. В цілому погоджуючись із наведеною позицією, треба зауважити, що М. П. Кучерявенко стверджуючи про необхідність чіткої відповідності матеріальної і процесуальної сторони функціонування податкового механізму, не розкриває позначену тезу, що є нелогічним та потребує уточнення.

Ю. О. Крохіна констатує, що джерела податкового права, як і джерела інших галузей права, мають наступні властивості: формальна визначеність; загальнообов'язковість; законність (юридична сила); видання в межах компетенції відповідного державного або муніципального органу та відповідність актам вищестоящих органів; належне опублікування. Далі вчена позначає особливості джерел податкового права, що відрізняють їх від сукупності нормативно-правових актів, що регулюють інші галузі права. До них вона відносить: по-перше, те, що джерела регулюють суспільні відносини, які складають предмет податкового права. При цьому саме предмет податкового права, за її словами, служить правотворюючим чинником правотворчості в податковій сфері. По-друге, джерела податкового права приймаються лише тими органами держави або місцевого самоврядування, правотворча компетенція яких прямо передбачена Податковим кодексом Російської Федерації, а питання регулювання оподаткування не можуть виноситися на референдум. По-третє, джерела податкового

права характеризуються множинністю [6, с. 103, 104]. Наведена позиція є доволі виваженою, але не безспірною. До її недоліків можна віднести те, що Ю. О. Крохіна, окреслюючи ознаки джерел, говорить лише про такий їх різновид, як нормативно-правові акти, залишаючи осторонь характеристику інших видів джерел права – нормативно-правових договорів, судових прецедентів, що також містять фінансово-правові норми. Окрім того, що є принциповим, ні М. П. Кучерявенко, ні Ю. О. Крохіна не акцентують увагу на такій ознаці джерел, як нормативність.

Поряд із тим у теорії права неодмінно акцентується увага на розглядуваній нами ознаці. При цьому науковий розгляд джерел фінансового права передбачає обов'язкове врахування результатів досліджень загальної теорії права, у яких вироблено методологічні підходи до даної категорії. Так, Н. М. Пархоменко, констатує відсутність єдиного підходу до визначення ознак джерел права, загальними та найсуттєвішими з них вважає такі: офіційна форма вираження і закріплення волі суб'єктів правотворчості; особливий порядок виникнення; державна обов'язковість і державна гарантованість; формальність; нормативність; юридична сила; ієрархія; системність змісту; стабільність; дія в часі, просторі й щодо кола осіб [7, с. 62]. С. В. Бошно, говорячи про форму права як оболонку, в якій існує право, резюмує, що істотними її ознаками є: обов'язковість, нормативність, визначеність, стабільність, загальновідомість, державна підтримка, легальність [2, с. 64, 65]. Отже, підсумовуючи наведені погляди, можна констатувати, що поряд з такими ознаками як формальна визначеність, загальнообов'язковість, юридична сила, загальновідомість, системність, видання уповноваженим органом (законність) джерелам фінансового права властива і нормативність.

Сутність такої категорії, як нормативність полягає у спрямованості на регулювання виду суспільних відносин, встановленні загальнообов'язкового порядку та відповідних заходів [9, с. 66-62]. Аналіз юридичної літератури свідчить, що науковцями виокремлюються декілька якостей нормативності, а саме: неконкретність (неперсоніфікованість) адресата, постійний

характер дії, а також збереження дії, незалежно від виконання [1, с. 107; 5, с. 43]. Саме тому Н. М. Пархоменко вважає нормативність ключовою ознакою, яка виступає підставою для визнання явища джерелом права. Про основоположне значення нормативності як ознаки нормативно-правових актів для права в цілому твердять і С.В. Бошно та І.Н. Барциц. Через цю властивість, пишуть вчені, реалізується соціальна цінність права, його регулятивні властивості [1, с. 107]. За допомогою цієї ознаки різняться між собою джерела фінансового права й індивідуальні фінансово-правові акти.

Говорячи про нормативність, треба підкреслити, що дія джерел фінансового права поширюється на будь-яких осіб, які є суб'єктами фінансового права і мають потенційну можливість стати учасниками фінансових правовідносин. З цього приводу відверто зазначає С. В. Бошно, що право виступає мірилом поведінки різних осіб. Якщо будь-який припис адресовано вузькому колу осіб, він не може бути правом. Неперсоніфікованість – перманентна властивість права, вона береться за основу розуміння властивості нормативності права [2, с. 69, 70]. Виходячи з цього, змістом джерел фінансового права є відповідна система офіційно встановлених у державі фінансово-правових норм, які розповсюджуються на велике коло осіб, що виключає їх індивідуалізацію щодо конкретних суб'єктів.

Будь-який акт, що не має зазначеної ознаки, не може вважатися зовнішнім вираженням фінансового права. Річ у тому, що такі акти за відсутності вказаної характеристики не мають властивості встановлювати права та обов'язки для певного кола суб'єктів фінансового права, породжувати юридичні наслідки для невизначеного кола осіб, тому не можуть регулювати фінансові відносини, а, отже, і входити до системи джерел права. До речі, такої думки додержуються й інші дослідники [8, с. 273].

Отже, нормативність виявляється в тому, що в джерелах фінансового права закріплюються типові для суб'єктів фінансового права правила поведінки, розраховані на невизначену кількість разів їх застосування, а їх реалізація в конкретних фінансових правовідносинах не припиняє дії таких

приписів. Це означає, що вони розраховані на численне застосування. Весь період існування джерела фінансового права породжують одні й ті самі правові наслідки для відповідних суб'єктів фінансового права.

Із цією ознакою тісно пов'язана інша – загальнообов'язковість. Загальнообов'язковість джерел фінансового права – це необхідність узгодження поведінки суб'єктів із правовими приписами, що залежить від їх останніх: зобов'язання щодо виконання певних дій, рекомендації дотримуватися певної поведінки, можливість використання певного припису для задоволення власних потреб. При цьому реалізація змісту форм права гарантується вказівкою про можливість застосування державного примусу [7, с. 92]. Іншими словами, такі акти є обов'язковим для виконання всіма суб'єктами фінансового права, на яких вони поширюються залежно від своєї юридичної сили. При цьому обов'язковість не може бути меншою або більшою, тому некоректно говорити про ступінь обов'язковості. У цьому контексті ми не погоджуємося з висловлюванням В. В. Кошелевої, яка, говорячи про нормативність джерел права, вказує на ступінь обов'язковості та розповсюдження правових актів на суб'єктів права на певній території [3, с. 98]. Приписи, що містяться у джерелах фінансового права, є однаково обов'язковим для будь-якого суб'єкта, на якого поширюється норма. Інша річ, юридична сила джерел фінансового права, яка може бути різною. Юридична сила джерел фінансового права передбачає, що кожний із їх різновидів обов'язково має відповідати принципам і нормам Конституції країни. Цього положення, безумовно, треба дотримуватися, оскільки в разі невідповідності будь-якого із джерел положенням Основного Закону держави воно має визнаватися не чинним. Окрім того, юридична сила виражається в суворій відповідності встановленій Конституцією і законами класифікації правових актів. Однак заради справедливості треба відмітити, що в Україні на законодавчому рівні такої класифікації не встановлено. Хоча аналіз норм Основного Закону свідчить про закріплення в ньому тих видів нормативно-правових актів – джерел фінансового права, які можуть видавати

відповідні органи і яким правовим актам вони мають відповідати.

У контексті розглядуваної проблеми необхідно також звернутися до класифікації джерел фінансового права. Так, М. П. Кучерявенко джерела фінансового права поділяє за характером правових норм на нормативні (містять правові норми загального характеру, прийняті компетентними органами у встановленому порядку) і ненормативні (не містять правових норм загального характеру) [10. с. 50]. На наш погляд доволі спірним є виокремлення як підстави для класифікації саме характеру правових норм, що передбачає поділ джерел на нормативні та ненормативні. Як ми вже зазначали, характерною ознакою джерел фінансового права є їх нормативність, сутність якої полягає у спрямованості на регулювання певного виду фінансових відносин, встановленні загальнообов'язкового порядку та відповідних

заходів у сфері публічної фінансової діяльності. Саме тому правові акти, у яких конкретно вказаний адресат, розраховані на одичне застосування і тому втрачають дію після їх реалізації, тобто є ненормативними, взагалі втрачають здатність бути джерелами фінансового права. Отже, запропонована класифікація потребує певного коригування, оскільки джерела фінансового права завжди є нормативними.

Висновки. Таким чином, поряд з такими ознаками як формальна визначеність, загальнообов'язковість, юридична сила, загальновідомість, системність, видання уповноваженим органом (законність) джерелам фінансового права властива і нормативність. Будь-який правовий акт, що не має зазначеної ознаки, не може вважатися зовнішнім вираженням норм фінансового права.

Список використаних джерел:

1. Барциц И. Н. Источники служебного права: учеб. / И. Н. Барциц, С. В. Бошно – М.: РАГС, 2007. – 272 с.
2. Бошно С. В. Форма права: теоретико-правовое исследование: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.01 / С. В. Бошно. – М., 2005. – 440 с.
3. Кошелева В. В. Акты судебного толкования правовых норм: вопросы теории и практики: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 / В. В. Кошелева. – Саратов, 1999. – 210 с.
4. Кучерявенко Н. П. Курс налогового права: в 6-ти т. – [Т 2: Введение в теорию налогового права]. – Х.: Легас, 2004. – 600с.
5. Мицкевич А. В. Акты высших органов Советского государства / А. В. Мицкевич. – М.: Юрид. лит., 1967. – С. 43.
6. Налоговое право России: учеб. / отв. ред. Ю. А. Крохина. – М.: Норма, 2007. – 656 с.
7. Пархоменко Н.М. Джерела права: проблеми теорії та методології. [моногр.] / Н. М. Пархоменко. – К.: ТОВ «Вид-во «Юрид. думка», 2008. – 336 с.
8. Проблемы общей теории права и государства: учеб. / под общ. ред. В. С. Нерсесянца. – М.: НОРМА-ИНФРА М, 2002. – 832 с.
9. Теоретические вопросы систематизации советского законодательства / под ред. С. Н. Братуся и И. С. Самощенко. – М.: Госюриздат, 1962. – 575 с.
10. Фінансове право України : навч. посіб. / Кучерявенко М. П., Криницький І. Є., Лукашев О. А. та ін. ; за заг. ред. М. П. Кучерявенка. – Х.: Право, 2010. — 288 с.
11. Чужикова Н.И. Источники финансового права: дис. ... канд. юрид. наук: спец.12.00.14 / Н. И. Чужикова. – Воронеж, 2004. – 227 с.